

EEN GRAF RUIMEN OF BEHOUDEN ?

ARTIKEL 2. OP ZOEK NAAR DE GRAVEN VAN SCHOOLPLAAT-SCHILDERS

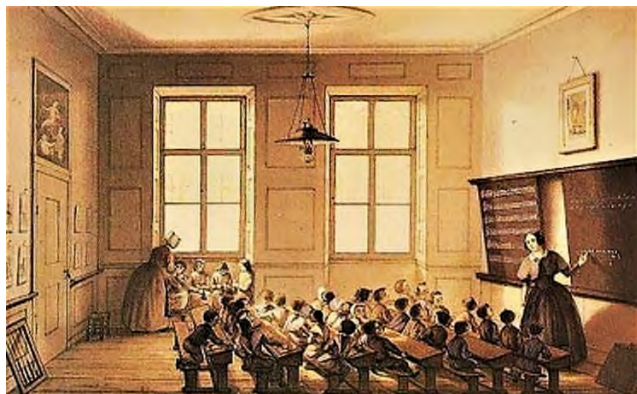
Johan Herman Isings : Hunebedbouwers

een graf ruimen of behouden?

Waarom wordt het ene graf geruimd en blijft het andere behouden?

Dat was de vraag die ik me stelde in het eerste artikel van deze serie. En omdat schoolplaat-schilder Isings de aanleiding was tot deze reeks, bekijk ik in de overige twee artikelen de graven van een aantal collega's van Isings. Zullen die graven er nog wel zijn?

schudden van een graf ¹

aanschouwingsonderwijs

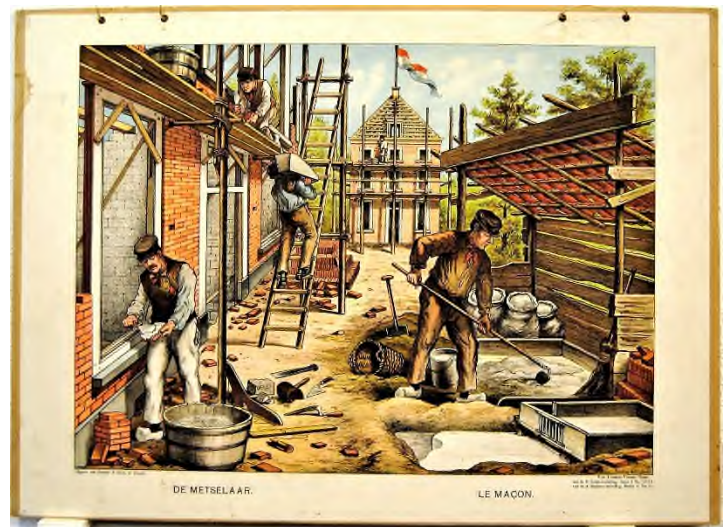
Tot de negentiende eeuw bestond het onderwijs vooral uit lezen, schrijven, rekenen en taal. Later ontstond het aanschouwelijk onderwijs met geschiedenis, aardrijkskunde en natuuronderwijs.

klaslokaal 1850 ²

Hendrik Jan van Lummel³ - begraven op Begraafplaats Soestbergen in Utrecht

Uitgeverij Kemink in Utrecht trok al halverwege die eeuw de onderwijzer/tekenaar **Hendrik Jan van Lummel** (1815 –1877) aan om in de klas zichtbaar te maken wat buiten het lokaal te zien was. Hij maakte zo'n 150 (!) schoolplaten, waarbij platen over 'in en om ons huis' en 'handel en bedrijf'. Ook schreef hij bij elke plaat een uitgebreide handleiding. Van Lummel stond aan het begin van een lange reeks van schoolplaatschilders. Vanaf 1848 was hij hoofdonderwijzer in Utrecht. Van zijn kinderen kozen er vier later ook voor het onderwijs. Hij was lid van de Vereniging voor het Christelijk Nationaal Schoolonderwijs en speelde een belangrijke rol bij het samenstellen van nieuwe schooluitgaven. Na een ernstige ziekte overleed Hendrik Jan van Lummel in 1877. Hij ligt begraven op Begraafplaats Soestbergen in Utrecht en zijn graf is nog steeds te vinden op een prachtig oud deel, dat vast niet geruimd gaat worden.

*schoolplaat van Hendrik Jan van Lummel
'de metselaar - le maçon'³*

De invoering van de leerplicht zorgde voor nieuwe leermethodes en uitgeverij Wolters in Groningen was vooruitstrevend.

Wolters gaf bij die methodes schoolplaten uit met handleidingen waarin de leerkracht werd geïnstrueerd hoe hij bij de plaat een verhaal kon vertellen. Voor die platen schreef Wolters tekenaars en schilders aan, waarvan de meeste namen zijn weggezaakt uit onze herinnering.

In 1905 verscheen de serie 'Het volle leven' van Jan Ligthart, Hindericus Scheepstra en Wiebe Walstra met schoolplaten van Wilhemus Karel de Bruin en Cornelis Jetses.

Scheepstra en Walstra maakten bij hun aanschouwingsonderwijs gebruik van wandplaten en schreven er een handleiding bij.

Dit werd het uitgangspunt voor Ligthart om 'Het volle leven' te ontwikkelen. Samen met Scheepstra schreef Ligthart ook veel leesboekjes die tot jaren na zijn dood in de scholen werden gebruikt.

Jan Ligthart was aanhanger van de Reformpedagogiek, een beweging die uitging van de natuurlijke leergierigheid van het kind. Kinderen moesten de wereld leren kennen en deden dat buiten het schoolgebouw én met een onderwijspakket dat 4 series van ieder 6 schoolplaten bevatte. In de natuur werden wandelingen gehouden en er waren schooltuintjes.

Bij de platen stond de vertelling centraal. De oorspronkelijke platen van de winterhalfjaarplaten waren van Wilhelmus Karel de Bruin. Cornelis Jet-ses zorgde voor de zomerhalfjaarplaten.

Jan Ligthart ⁴

Utrecht - Begraafplaats Soestbergen

Jan Ligthart ⁴

Jan Ligthart (1859 – 1916) volgde de ontwikkeling van het kind op de voet, eerst dicht bij huis en pas daarna verder weg. Hij wilde het kind bovendien het 'echte' leven laten zien en ging dus met de leerlingen naar een bakkerij en een smederij. Maar het plan had praktische bezwaren en de schoolplaten, die als extraatje waren bedoeld, werden langzamerhand het voornaamste leermiddel bij het anschouwelijk onderwijs. Sinds 1885 was hij schoolhoofd in Den Haag. Voor hem was

opvoeden een handeling uit liefde voor het kind, niet het toepassen van wetenschappelijke regels. Eind december werd Ligthart opgenomen in een sanatorium in Laag-Soeren. Hij overleed in 1916 tijdens een wandeling langs het kanaal en werd op 18 februari begraven op de algemene begraafplaats in Dieren. De tekst op zijn grafsteen: '*De heele opvoeding is een kwestie van liefde, geduld en wijsheid en de laatste twee groeien waar de eerste heerscht*'. Ik had verwacht dat het graf een gemeentelijk monument zou zijn, maar dat is niet het geval.

H. Scheepstra ⁵

Hindericus (Rieks) Scheepstra (1859 – 1913) was schoolhoofd in Dokkum en Arnhem en werd daarna leraar Nederlands op de Rijkskweekschool in Groningen. Hij was redacteur van 'Schoolwereld' en leerde daar Ligthart kennen.

Samen schreven ze de 'Ot en Sien'-boekjes,

waarbij Scheepstra het leeuwendeel voor zijn rekening nam. In 1913 overleed Scheepstra op 54-jarige leeftijd plotseling in de stad Groningen. Hij werd op zijn eigen verzoek begraven in zijn geboorteplaats Roden en in die plaats staat nu zijn standbeeld. Er is ook een museumpje, het Scheepstra Kabinet. Hij wordt in Roden geëerd en er wordt goed voor zijn graf gezorgd.

Roden - Begraafplaats Norgerweg ⁶

Heden overleed in het Diaconessenhuis alhier, onze innig geliefde Echtgenoot, Vader, Behuwd en Grootvader, de Heer

WIEBE KORNELIS WALSTRA

in den ouderdom van 65 jaar.

* Uit aller naam

D. WALSTRA—v. D. SLUIS.

Geen bezoek. Geen bloemen.

De begrafenis zal plaats hebben Zaterdag a.s. te 2 uur v. Spijkerstraat naar de Begraafplaats Moscowa.

Arnhem, 22 Mei 1917.

Spijkerstraat 227. (2116)

Algemeene kennisgeving.

W. K. Walstra ⁷

Wiebe Kornelis Walstra

(1852-1917) werkte o.a. in Drachten, Bergum en Arnhem. Hij was medeauteur van een aantal leerboekjes, altijd samen met Scheepstra, die hij in zijn Arnhemse periode had leren kennen. Opvallend is dat in latere drukken van 'Het volle leven' zijn naam

werd weggelaten. Walstra werd begraven op Moscowa Arnhem maar zijn graf is al lang geleden geruimd en zelfs in de archieven van de begraafplaats is niets meer over hem te vinden. Op internet vond ik de rouwannonces van Walstra en van zijn echtgenote. Wat is Delpher toch een prachtige bron!

W. K. Walstra. †.

In den ouderdom van 65 jaar is, na een ziekte van enkele weken, in het Diaconessenhuis te Arnhem overleden de heer W. K. Walstra, hoofd van de openbare lagere school no. 14 aldaar. De heer Walstra was 46 jaren bij het onderwijs werkzaam, waarvan 42 jaren als hoofd. Hij was secretaris van de inrichting Volksbad. Verschillende leesboekjes voor lager onderwijs heeft hij samengesteld.

W. K. de Bruin ⁸

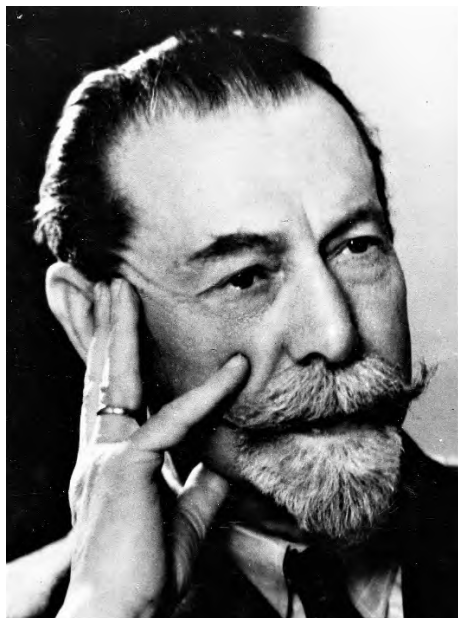
Wilhelmus Karel de Bruin

(1871-1945) was de eerste schilder van 'Het Volle leven'. In zijn tijd als onderwijzer maakte hij in Den Haag kennis met Ligthart en waarschijnlijk via hem met uitgeverij Wolters die op zoek was naar illustratoren. Later behaalde De Bruin een MO-akte tekenen en ging hij tekenles geven aan volwassenen.

Voor Wolters illustreerde hij o.a. leesboekjes en de 12 prachtige winterhalfjaarplaten van 'Het Volle Leven'. Over de Bruin is, in tegenstelling tot medetekenaar Cornelis Jetses, weinig bekend. De Bruin overleed net na de oorlog aan een longontsteking. Ik heb contact met de familie op moeten nemen om zijn begraafplek te vinden. Hij is begraven op Oud Eik en Duinen in Den Haag en zijn graf is nog steeds te vinden. De beheerder vertelde me dat, zolang er geen noodzaak is om het hele veld te ruimen, het mag blijven bestaan. Maar ik zag dat in het naastliggende geruimde veld het graf van componist Peter van Anrooy eenzaam is achter gebleven in een kale woestenij. Een paar jaar geleden stond het daar nog vol met graftekens en struiken. Het zou dus maar zo kunnen dat ...

Den Haag - Begraafplaats Oud Eik en Duinen

Cornelis Jetses ⁹

schoolplaat van Cornelis Jetses ¹⁰

Wassenaar - Dorpskerkhof

Cornelis Jetses (1873 - 1955) is vooral bekend geworden om zijn gedetailleerde illustraties in schoolboeken, schoolplaten en historische prenten. Hij woonde in Bremen, Zeist, Scheveningen en Wassenaar. In 1901 tekende Jetses voor een meubelcatalogus die gedrukt werd door uitgeverij Wolters in Groningen. Door de directeur van deze uitgeverij werd hij daarna gevraagd om de illustraties te maken voor de *Ot en Sien* boekjes van Jan Ligthart en Rieks Scheepstra. In 1906 verscheen het leesplankje van Aap, Noot Mies, waarmee generaties kinderen leerden lezen en waarbij ook 2 vertelselplaten werden gemaakt. Ook maakte hij 2 geschiedenisplaten en 18 schoolplaten bij *Het Volle Leven*. Toen hij 81 jaar was, in het voorjaar van 1955, zakte hij door zijn knieën en dacht hij niet meer te kunnen genieten van de natuur. Maar er werd een invalidenwagentje gehuurd en drie weken lang werd hij dagelijks door Meijndel gereden. Daarna werd hij nog korte tijd verpleegd, maar al snel overleed hij. Zijn collega Isings was een van de sprekers bij de rouwdienst. Jetses werd begraven bij de dorpskerk in Wassenaar, waar het nog steeds te vinden is.

bronnen:

Jacqueline Burgers: *Helden aan de wand*
 Jacqueline Burgers: *Brood op de leesplank*
 Jan A. Niemeijer: *De Wereld van Cornelis Jetses*

fotoverantwoording:

- foto's zonder bronvermelding: Ad de la Mar
¹ Brabants Dagblad
² Atlas van Stolk
³ public domain
⁴ public domain
⁵ public domain

- ⁶ onlinebegraafplaatsen
⁷ portret uit: *Kijk Ot en Sien*
⁸ public domain
⁹ CC Groninger Archieven
¹⁰ public domain